

УДК 374.71(477)

**ПОЗААКАДЕМІЧНА ОСВІТА
– НОВЕ ФІЛОСОФСЬКО–ОСВІТНЕ ЯВИЩЕ****NON-ACADEMIC EDUCATION – A NEW
PHILOSOPHICAL AND EDUCATIONAL EVIDENCE****Жукова Г. В.,**

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри методик та технологій дошкільної освіти, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Київ, Україна), e-mail: galinazh1299@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1248-4669

Zhukova G. V.,

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of methods and technologies of preschool education, National Pedagogical Drahomanov University (Kyiv, Ukraine), e-mail: galinazh1299@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1248-4669

В умовах зростаючого значення освіти в розвитку економіки, суспільства і окремої людини різко збільшується увага дослідників до даної сфери. У той же час необхідно відзначити відсутність сталої термінології, що стосується неформальної та інформальної освіти. У статті розглядаються різні підходи до понять в сфері позаакадемічної освіти: неперервна освіта, освіта дорослих, віртуальна освіта, самоосвіта, професійна та післядипломна освіта. Робиться спроба узагальнити існуючі підходи та сформулювати пропозиції щодо вироблення єдиного понятійного апарату в цій сфері.

Ключові слова: формальна освіта, неформальна освіта, інформальна освіта, позаакадемічна освіта, освіта дорослих.

In the context of the growing importance of education in the development of the economy, society and individual, the attention of researchers to this sphere dramatically increases. At the same time, it should be noted that there is no consistent terminology regarding non-formal and informal education. The article deals with different approaches to the concepts in the field of non-academic education: continuous education, adult education, virtual education, self-education, professional and postgraduate education. An attempt is made to generalize existing approaches and to formulate proposals for the development of a single conceptual apparatus in this area.

Keywords: formal education, non-formal education, informal education, non-academic education, adult education.

В сучасних умовах української економіки, що йде по шляху інтеграції у світовий простір, визначальним фактором розвитку стає людський капітал. Саме тому вирішальну роль в забезпеченні економічного зростання нашої країни буде мати своєчасна і якісна підготовка фахівців для задоволення потреб науки, економіки, суспільства в цілому і окремих його громадян. В умовах стрімкого накопичення знань і оновлення технологій це означає, що одним з найбільш важливих завдань стає забезпечення безперервності освіти.

Виклики суспільства привели до появи нової дефініції, розуміння сутності якої виокремлюється із поняття «освіта», що включає в себе академічний напрям і забезпечує надання освітніх послуг за освітньо–кваліфікаційними програмами відповідно до визначених законодавством рівнів, стандартів та кваліфікацій, що визнаються державою. Відповідно «позаакадемічною освітою» є ті види і форми освіти, які не увібрало у себе поняття «академічна освіта», тобто неформальна

і інформальна, до яких входять позашкільна, надання часткових кваліфікацій, освітній процес на виробництві, в клубах, на курсах, на семінарах чи самоосвіта за допомогою засобів масової інформації, спілкування, відвідування установ культури.

Питання, дотичні з означеною проблемою, розглядали науковці Х. Бошуйзен [15], Р. Бром [15], І. Вановська [1], А. Гончарук [2], Х. Грубер [15], Т. Десятов [3], М. Євтух [4], О. Кивлюк [7], С. Кобер [17], Дж. Кохен [16], М. Пайпер [18], С. Попадюк [14], Н. Протасова [12], Л. Сігаєва [13], М. Скуратівська [14].

Незаперечним є означення позаакадемічної освіти як незвичайного явища сучасного освітнього світу, іншими словами, феномену. За визначенням Канта, феноменом є будь–яке явище, яке можливо пізнати [6, с. 301]. З огляду на це, позаакадемічна освіта є непорушним фактом, який здійснився в українському суспільстві.

Метою статті є виокремлення і усвідомлення змісту феномену позаакадемічної освіти, як поняття, що бере свій початок із онтологічних уявлень, задля теоретичної організації знань і схематизації зв'язку понять, які відображають можливі тенденції зміни освітнього поля.

В Конституції України записано, що кожен громадянин України має право на освіту. Уточнюється право здобуття безкоштовної освіти у державних і комунальних навчальних закладах (ст.53) [8]. Тобто, кожен житель України має широкі можливості для здобуття середньої і вищої освіти. Для нього завжди відкрита дорога до інтелектуальних, культурних, історичних, національних, духовних, матеріальних, життєвих (для однієї людини важливими є одні цінності, для другої інші) цінностей, які розширюють світогляд, поглиблюють професіоналізм, розвивають здібності, збагачують уміння і допомагають у самовираженні.

Освіта в Україні ділиться на такі рівні: дошкільна, початкова, базова середня, профільна середня освіта, початковий рівень професійної (професійно–технічної) освіти, базовий рівень професійної (професійно–технічної) освіти, вищий рівень професійної (професійно–технічної) освіти, фахова передвища освіта, початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти, перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, другий (магістерський) рівень вищої освіти, третій (освітньо–науковий/освітньо–творчий) рівень вищої освіти, науковий рівень вищої освіти [5]. Відповідно ці всі ланки освіти здобуваються в державних закладах і надають академічну, визнану суспільством, освіту. В цьому розуміння єдина система академічної освіти забезпечує вирішення проблем загальноосвітньої, професійної, політехнічної та наукової підготовки людини. Інтегративна складова академічної освіти забезпечує отримання якісної освіти, гідного місця на ринку праці, знання для заснування власної справи та рівні можливості для всіх професій.

Запити навчатися протягом життя стають дедалі актуальнішими і змальовують не тільки

економічну потребу, а й відображення стабільності країни, бо освіта є магістральною складовою суспільної, фахової та соціальної галузей. Формальна, неформальна й інформальна освіта є напрямками забезпечення непохитності основ держави і відповідають умовам її професійно-культурного простору [5]. Стратегія Інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів ставить на одне із чільних місць освіту, визначаючи її як одного із головних учасників національної інноваційної системи. В цьому документі освіту обумовлено, нарівні з наукою, винахідництвом, підприємництвом, управлінням, як можливість і умову послідовної і дійової реалізації положень Стратегії [11]. У Національній доктрині розвитку освіти України основним завданням держави вказано необхідність забезпечення громадян України якісною національною освітою протягом життя. Наголошено, що освітня галузь має постійно оновлюватися і актуалізуватися відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки та наукових досягнень [10].

Формальну освіту можна визначити як спільну вищу професійну освіту, що реалізується відповідно державних стандартів і забезпечує отримання документа про отримання якоїсь кваліфікації чи професії державного зразка. Формальна освіта проходить в спеціальних установах і організаціях, офіційні програми яких розробляє держава. Неформальна освіта – це навчання поза закладами формальної освіти, яке забезпечує здобуття, знань, умінь і навичок, що доповнюють формальні. Ця навчальна робота, як і формальна, має мету і часові рамки, але по закінченню не видається диплом державного зразка. Інформальна освіта виконує функцію навчання впродовж життя, коли повсякденний досвід позитивно впливає на знання особистості [1].

Інформальна освіта, як вид позаакадемічної освіти, є транслятором навчання через засоби масової комунікації, визначенням життєвого досвіду спілкування з дорослими і між ними. Специфічні стратегії і моделі інформальної освіти знаходяться в установах культури, бібліотеці, під час прогулянки по місту, селу, в парку, лісі, полі і деінде. Найрізноманітніші соціальні групи, у яких виникає бажання вчитися чи ідентифікувати себе через самовираження в своїй професійній чи в іншій галузі, можуть розвивати свою внутрішню особистість або створювати умови для свого саморозвитку чи інших людей. Джерела освіти стають фрагментарними ресурсами, які дорослий чи дитина може затребувати як допомогу. Це формує смислово концепцію баз даних, до яких у міру потреби з певними акцентами може звертатися суб'єкт. До інформальної освіти відносяться самоосвіта, навчання через ЗМІ, навчання через життєвий досвід, навчання через спілкування, навчання через культурні видовищні установи [13].

Фахівець може відповідати швидкоплинним вимогам ринку праці тільки в тому випадку,

коли він у змозі постійно вчитися і оптимально використовувати накопичений освітній капітал. У системі освіти мають бути закладені можливості неперервної освіти, що повинна справджувати новітні потреби економіки. Термін «неперервна освіта» підкреслює функціональну специфіку одержуваних знань. Це освіта, яка має забезпечити безперервне оновлення професійних знань і навичок [4]. Навчання протягом життя стає необхідним і все більш значущим елементом сучасних освітніх систем, де все більшу роль відіграє як неформальна освіта, так і інформальна, що реалізується, в більшості випадків, за рахунок самоосвіти громадян.

Освітою дорослих є частина неперервної освіти, тривалий процес і наслідок, які спрямовані на акомодацию сформованої особистості до соціально-економічних та інформаційних змін суспільства. В Україні освіту протягом життя, в основному, забезпечує післядипломна освіта, яка допомагає особистості пристосуватися до нової економічної атмосфери. В нашій країні понад 300 тисяч фахівців щорічно здобувають оновлені знання, уміння й навички, яких замало для продуктивного здійснення соціальних трансформацій. Питання розвитку освіти дорослих встановлено як нагальне на міжнародних зустрічах «Великої вісімки» (Кельнська хартія, Кельн, 1999 р., Освіта в змінюваному світі. Заключний документ зустрічі міністрів освіти «Великої вісімки», Токіо, 2000 р.). У 1997 р. країни Співдружності Незалежних Держав підписали «Угоду про співробітництво в галузі поширення знань і освіти дорослих» [9].

Невід'ємною складовою системи неперервної освіти є післядипломна освіта, яка забезпечує потреби громадян у постійному підвищенні професійного рівня та суспільства у висококваліфікованих фахівцях. Актуальність і затребуваність цього виду освіти відображає зацікавлення в ньому фахівців, профільних установ і закладів освіти. Цінність системи післядипломної освіти вбачається у її внеску у справу здійснення економічних і політичних завдань та задоволенні права індивідів на ендегенний розвиток [12, с. 3]. Одночасне здобуття освітньої кваліфікації та формування культури особистості визначається вченими як професійна освіта. Вона характеризується як процес і результат набуття певних знань, умінь і навичок [3; 17]. Сучасним аспектом оволодіння фаховими компетенціями є віртуальна освіта, тобто використання під час навчання інформаційно-комунікаційних технологій [14].

Отже, можемо спробувати узагальнити основні, визначені нами, взаємопов'язані поняття освітньої галузі на рисунку 1.

Детермінантою академічної освіти є право людини, студента на освіту, недотримання цього становить соціальну несправедливість. Відзначається прогалина між принципами соціально-емоційного академічного навчання, які приймаються на державному рівні, і їх практичним застосування. Цілі освіти у сучасному світі повинні



Рисунок 1. Структура освіти в Україні
(розроблено автором за результатами дослідження)

бути переосмислені з метою визначення пріоритетів не тільки академічного навчання, але й соціальних, емоційних та етичних компетенцій [16].

Методологія позаакадемічної освіти визначається організацією системних досліджень природи сучасного знання як специфічного типу філософської рефлексії, що можна означити категоріями діяльності в освіті. Під ними мається на увазі поліпшення якості професійної підготовки тих, хто навчається на підставі широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій, формування у них умінь і навичок електронного моделювання. Сформовані ефективні стереотипи мислення і поведінки вимагають осмислення суті освіти і приведення її до відповідного ефективного шаблону, який є адаптованим до освітньої галузі [7]. Під інтенсифікацією процесу навчання, його індивідуалізацією в процесі становлення інформаційної педагогіки людиною усвідомлюється забезпечення поєднання ретельно підбраного та дидактично представленого змісту, який детермінований свідомо поставленою метою.

Освоєння позаакадемічних знань, на відміну від академічних, відбувається на особистісному рівні і формує потребу реалізації особистості в суспільному житті, підвищення рівня масової свідомості, перетворення абстрактного знання в практичне. Вона стосується тих навчальних програм, які знаходяться поза академічною формальною освітньою системою. Тобто, позаакадемічна освіта є незалежною від державних програм освітою, допомагає людині за короткий термін перевести мрію у професійну площину. Вона не має затверджених Міністерством освіти програм, але є організованою навчальною структурою [2]. Існує думка, що в 17 років молоді люди вже повинні мати робітничу професію, навчаючись із 14 років, адже є багато шляхів до щастя, окрім академічного навчання. Один вид освіти не може підходити всім, суспільство зобов'язане гарантувати молодим людям, після закінчення школи чи коледжу, готовність до

змін у мінливому світі. Нелогічною тенденцією є зростання безробіття серед молоді, коли промисловість заявляє про брак кваліфікованих працівників [18].

Вирішальна роль так званої «специфічної» академічної компетенції процесу навчання, професійних, галузевих знань та навичок за освітніми програмами, які мають пряме відношення до аспектів роботи підкреслена деякими іноземними авторами. Вони стверджують, що важливо звернути увагу на академічну концептуальну компетенцію, вміння спілкуватися, працювати в команді, так звані «загальні» компетенції, навички і вміння навчатися та. Це явне протиріччя можна пояснити двома чинниками: з одного боку, освітні програми можуть мати різні цілі щодо підготовки до потреб ринку праці; з іншого – різні пріоритети у сфері освіти пов'язані з різними визначеннями та класифікаціями компетенцій [15].

Досліджуючи сутність феномена «позаакадемічна освіта», ми прийшли до висновку, що при його використанні здійснюється спроба підкреслити динамічність, варіативність, мобільність, координованість, відкритість об'єктів за певними ознаками. Наразі істотно змінюється становище людини по відношенню до матеріального і духовного виробництва, зростає нове покоління високоосвічених людей інформаційного суспільства, яке в основі своїй має ідею переорієнтації на навчання з дитячого віку, прищеплення здатності до самовдосконалення і збереження її протягом усього життя. Значущим стає не тільки результат освіти, але й створення адекватних умов для отримання актуального результату та забезпечення якісного процесу навчання.

Отже, формування у особистості усвідомленого вибору виду освіти розпочинається із сприйняття багатовимірного освітнього різноманіття, розуміння та відокремлення одиничного способу поведінки. Компоненти внутрішнього світу особистості сприяють підвищенню значущості вибраного виду освіти, набувають форму особистісного сенсу, суб'єктивної особливості. Держава стає структурою атрактором по відношенню до людського індивіду як активного члена освіти всього життя відповідно досягнення особистого щастя шляхом добросовісного задоволення потреби індивіда в якості освіти, його особистої успішності як мети освіти в цьому контексті. Позаакадемічна освіта наполягає на тому, що будь-які знання повинні переходити в навички і застосовуватися на практиці.

Список використаних джерел

1. Вановська, ІМ., 2018. «Аналіз базових компетентностей в сфері неперервної освіти», *Освіта впродовж життя: соціальні запити, сучасні виклики та пріоритети в реалізації: матеріали конференції. Київ, 22 березня 2018 року*, с.26–31.
2. Гончарук, А., 2012. «Неформальна освіта дорослих у країнах ЄС», *Педагогічні науки: збірник наук. праць*, №54, с.31–36.
3. Десятов, ТА., 2002. «Сучасне наукове бачення неперервної професійної освіти: стратегія розвитку в масштабах геополітичних регіонів», *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*, №2, с.9–23.

4. Свтух, МБ., Волощук, ІС., 2008. 'Забезпечення якості вищої освіти – важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства', *Педагогіка і психологія*, №1, с.70–74.
5. 'Закон України «Про освіту» від 5.09.2017 №2145–VIII', [online] (Останнє оновлення 28 вересня 2017) <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145–19/page>.
6. Кант, І., 2000. 'Критика чистого розуму. Переклад з німецької Юрія Федорченка', Київ: *Юніверс*, 504 с.
7. Кивлюк, ОП., 2017. 'Формування ядра інформаційної педагогіки в контексті філософського дискурсу', *Наукові записки КУТЕП, Серія «Філософські науки»*, Вип.16, с.22–32.
8. 'Конституція України', 1997, Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р., Київ: *Преса України*, 80 с.
9. 'Концепція освіти дорослих в Україні', 2011. Укл.: *Лук'янова Л. Б., Ніжин: ІІІ Лисенко М. М.* 24 с.
10. 'Національна доктрина розвитку освіти', 2002, *Освіта України*, 23 квіт. (№33), с.4–6.
11. 'Постанова Верховної Ради України Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів», 2010. [online] (Останнє оновлення 12 березня 2017) <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2632–17>.
12. Протасова, НГ., 1999. 'Теоретико-методичні основи функціонування системи післядипломної освіти педагогів в Україні', *Автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01. НПУ ім. М. П. Драгоманов*, Київ, 33 с.
13. Сігасва, Л., 2011. 'Характеристика структури освіти дорослих в сучасній Україні', *Вісник Житомирського державного університету, Педагогічні науки*, Вип.59, с.38–42.
14. Скуратівська, МО., Попадюк, СС., 2017. 'Віртуальне освітнє середовище як інноваційна складова навчального процесу у вищій школі', *Збірник наукових праць, Педагогічні науки*, Херсон. Вип. LXXX, Т.2, с.251–255.
15. Boshuizen, HP., Bromme, R., Gruber, H., 2014. 'Does practice make perfect? A slow and discontinuous process', *Professional learning: gaps and transitions on the way from novice to expert*, Dordrecht: *Kluwer Academic Publishers*, p.73–93.
16. Cohen J., 2012. 'Social, Emotional, Ethical, and Academic Education: Creating a Climate for Learning, Participation in Democracy, and Well-Being', *Harvard Educational Review*, July, Vol.76, No.2, p.201–237.
17. Kober, S., 2017. 'Konzipierung der virtuellen Lehr- und Lernumgebung', Düsseldorf: *Der Vizepräsident für Alumni-Management und wissenschaftliche Weiterbildung Prof. Dr. Horst Peters (Hg.)*, 6 s.
18. Piper, Mike, 2014. 'There are many routes to success, not only academic'. [online] (Останнє оновлення 6 січня 2017) <https://www.telegraph.co.uk/education/further-education/11255122/There-are-many-routes-to-success-not-only-academic.html>.
1. Vanovska, IM., 2018. 'Analiz bazovykh kompetentnosti v sferi neperervnoi osvity (Analysis of basic competences in the field of continuing education)', *Osvita vprodovzh zhyttia: sotsialni zaputy, suchasni vyklyky ta priorytety v realizatsii: materialy konferentsii*. Kyiv, 22 bereznia 2018 roku, s.26–31.
2. Honcharuk, A., 2012. 'Неформальна освіта дорослих у країнах YeS (Informal adult education in EU countries)', *Pedahohichni nauky: zbirnyk nauk. Prats*, №54, s.31–36.
3. Desiatov, TA., 2002. 'Suchasne naukove bachennia neperervnoi profesiinoi osvity: stratehiia rozvytku v mashtabakh heopolitychnykh rehioniv (Contemporary scientific vision of continuing vocational education: strategy for development in the geopolitical regions)', *Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka*, №2, s.9–23.
4. Ievtukh, MB., Voloshchuk, IS., 2008. 'Zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity – vazhlyva umova innovatsiinoho rozvytku derzhavy i suspilstva (Ensuring the quality of higher education is an important condition for the innovative development of the state and society)', *Pedahohika i psykholohiia*, №1, s.70–74.
5. 'Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 5.09.2017 №2145–VIII (Law of Ukraine «On Education» dated September 5, 2017 No.2145–VIII)'. [online] (Ostannie onovlennia 28 veresnia 2017) <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145–19/page>.
6. Kant, I., 2000. 'Krytyka chystoho rozumu (Criticism of pure reason)', *Pereklad z nimetskoj Yurii Fedorchenka*, Kyiv: *Yunivers*, 504 s.
7. Kyvliuk, OP., 2017. 'Formuvannia yadra informatsiinoi pedahohiky v konteksti filosoфського dyskursu (Formation of the core of informational pedagogy in the context of philosophical discourse)', *Naukovi zapysky KUTEP, Serii «Filosoфski nauky»*, Vyp.16, s.22–32.
8. 'Konstyutsiia Ukrainy (The Constitution of Ukraine)', 1997, Pryniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 cherv. 1996 r., Kyiv: *Prsa Ukrainy*, 80 s.
9. 'Kontseptsiiia osvity doroslykh v Ukraini (The concept of adult education in Ukraine)', 2011, *Ukl.: Lukianova L. B.*, Nizhyn: *PP Lysenko M. M.*, 24 s.
10. 'Natsionalna doktryna rozvytku osvity (National Doctrine of Education Development)', 2002, *Osvita Ukrainy*, 23 kvit. (№33), s.4–6.
11. 'Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy Pro Rekomendatsii parlamentskykh slukhan na temu: «Stratehiia innovatsiinoho rozvytku Ukrainy na 2010–2020 roky v umovakh hlobalizatsiinykh vyklykiv» (Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine On Recommendations of the Parliamentary Hearings on the theme: «Strategy of Innovation Development of Ukraine for 2010–2020 in the context of Globalization Challenges»)', 2010. [online] (Ostannie onovlennia 12 bereznia 2017) <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2632–17>.
12. Protasova, NH., 1999. 'Teoretyko-metodychni osnovy funktsionuvannia systemy pislidyplomnoi osvity pedahohiv v Ukraini (Theoretical and methodological foundations of the functioning of the postgraduate education system of teachers in Ukraine)', *Avto-ref. dys. ... dokt. ped. nauk: 13.00.01. NPU im. M. P. Drahomanova*, Kyiv, 33 s.
13. Sihaieva, L., 2011. 'Kharakterystyka struktury osvity doroslykh v suchasni Ukraini (Characteristics of the structure of adult education in modern Ukraine)', *Visnyk Zhytomirskoho derzhavnogo universytetu, Pedahohichni nauky*, Vyp.59, s.38–42.
14. Skurativska, MO., Popadiuk, SS., 2017. 'Virtualne osvittne sere dovysheche yak innovatsiina skladova navchalnoho protsesu u vyshchii shkoli (Virtual educational environment as an innovative component of the educational process in high school)', *Zbirnyk naukovykh prats, Pedahohichni nauky*, Kherson, Vyp. LXXX, T.2, s.251–255.
15. Boshuizen, HP., Bromme, R., Gruber, H., 2014. 'Does practice make perfect? A slow and discontinuous process', *Professional learning: gaps and transitions on the way from novice to expert*, Dordrecht: *Kluwer Academic Publishers*, p.73–93.
16. Cohen J., 2012. 'Social, Emotional, Ethical, and Academic Education: Creating a Climate for Learning, Participation in Democracy, and Well-Being', *Harvard Educational Review*, July, Vol.76, No.2, p.201–237.
17. Kober, S., 2017. 'Konzipierung der virtuellen Lehr- und Lernumgebung', Düsseldorf: *Der Vizepräsident für Alumni-Management und wissenschaftliche Weiterbildung Prof. Dr. Horst Peters (Hg.)*, 6 s.
18. Piper, Mike, 2014. 'There are many routes to success, not only academic'. [online] (Ostannie onovlennia 6 sichnia 2017) <https://www.telegraph.co.uk/education/further-education/11255122/There-are-many-routes-to-success-not-only-academic.html>.

* * *